
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΑΠΑΝΤΗΜΕΝΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ (ΓΝΩΣΤΟ)

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ – ΙΣΟΚΡΑΤΗ «ΠΕΡΙ ΕΙΡΗΝΗΣ» 14 – 16, 17 – 21:

➤ ΚΕΙΜΕΝΟ Α

14) Ἐγὼ δ' οἶδα μὲν ὅτι πρόσαντές ἐστιν ἐναντιοῦσθαι ταῖς ὑμετέραις διανοίαις, καὶ ὅτι δημοκρατίας οὔσης οὐκ ἔστι παρρησία, πλὴν ἐνθάδε μὲν τοῖς ἀφρονεστάτοις καὶ μηδὲν ὑμῶν φροντίζουσιν, ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ τοῖς κωμωδοδιδασκάλοις· ὁ καὶ πάντων ἐστὶ δεινότατον, ὅτι τοῖς μὲν ἐκφέρουσιν εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τὰ τῆς πόλεως ἀμαρτήματα τοσαύτην ἔχετε χάριν ὅσην οὐδὲ τοῖς εὖ ποιούσι, πρὸς δὲ τοὺς ἐπιπλήττοντας καὶ νουθετοῦντας ὑμᾶς οὕτω διατίθεσθε δυσκόλως ὥσπερ πρὸς τοὺς κακὸν τι τὴν πόλιν ἐργαζομένους.

15) Ὅμως δὲ καὶ τούτων ὑπαρχόντων οὐκ ἂν ἀποσταίην ὧν διενοήθην. παρελήλυθα γὰρ οὐ χαριούμενος ὑμῖν οὐδὲ χειροτονίαν μνηστεύων, ἀλλ' ἀποφανούμενος ἂ τυγχάνω γινώσκων πρῶτον μὲν περὶ ὧν οἱ πρυτάνεις προτιθέασιν, ἔπειτα περὶ τῶν ἄλλων τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων· οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἔσται τῶν νῦν περὶ τῆς εἰρήνης γνωσθέντων, ἢ μὴ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ὀρθῶς βουλευσώμεθα.

16) Φημί δ' οὖν χρῆναι ποιεῖσθαι τὴν εἰρήνην μὴ μόνον πρὸς Χίους καὶ Ῥοδίους καὶ Βυζαντίους καὶ Κίους ἀλλὰ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους, καὶ χρῆσθαι ταῖς συνθήκαις μὴ ταύταις αἷς νῦν τινες γεγράφασιν, ἀλλὰ ταῖς γενόμεναις μὲν πρὸς βασιλέα καὶ Λακεδαιμονίους, προσταττούσαις δὲ τοὺς Ἕλληνας αὐτονόμους εἶναι καὶ τὰς φρουρὰς ἐκ τῶν ἀλλοτρίων πόλεων ἐξιέναι καὶ τὴν αὐτῶν ἔχειν ἕκαστους. τούτων γὰρ οὔτε δικαιότερας εὐρήσομεν οὔτε μᾶλλον τῇ πόλει συμφερούσας.

➤ ΚΕΙΜΕΝΟ Β

17) Αν, βέβαια, σταματήσω σ' αυτό το σημείο την ομιλία μου, ξέρω ότι θα δώσω την εντύπωση πως μειώνω την πόλη μας, εάν οι Θηβαῖοι θα εξακολουθήσουν να κατέχουν τις Θεσπιές, τις Πλαταιές και τις άλλες πόλεις που έχουν καταλάβει παρά τις ἐνορκές συνθήκες, ενώ εμεῖς θα απομακρυνθούμε, χωρίς να υπάρχει καμιά ἀνάγκη, ἀπὸ τις πόλεις που συμβαίνει να κατέχουμε. Αν ὅμως με ἀκούσετε προσεκτικά μέχρι το τέλος, νομίζω πως ὅλοι σας θα καταλογίσετε μεγάλη ἀπερισκεψία και παραφροσύνη σ' ἐκείνους που θεωροῦν πως ἡ ἀδικία εἶναι πλεονέκτημα και σ'

εκείνους που κατέχουν με τη βία ξένες πόλεις και δεν συλλογίζονται τις συμφορές που προέρχονται από τέτοιου είδους ενέργειες.

18) Γι' αυτά λοιπόν θα προσπαθήσω με όλο τον λόγο μου να σας διαφωτίσω, αλλά πρώτα ας συζητήσουμε για την ειρήνη και ας σκεφθούμε τι θα θέλαμε να γίνει στην παρούσα περίπτωση. Διότι, αν αντιμετωπίσουμε αυτά σωστά και με σύνεση, με αυτήν τη βάση θα σκεφτούμε καλύτερα και για τ' άλλα θέματα.

19) Αραγε μπορεί να μας είναι αρκετό, αν κατοικούμε την πόλη μας με ασφάλεια και γινόμαστε στη ζωή πιο εύποροι κι έχουμε ομόνοια μεταξύ μας κι έχουμε κερδίσει ανάμεσα στους Έλληνες υπόληψη; Εγώ βέβαια φρονώ πως, αν γίνουν αυτά, η πόλη θα είναι πλήρως ευτυχισμένη. Ο πόλεμος μας έχει στερήσει απ' όλα όσα προηγουμένως ανέφερα, γιατί και πιο φτωχούς μας έκανε και πολλούς κινδύνους μάς ανάγκασε να υπομένουμε και στους Έλληνες μας έχει διαβάλει και με κάθε τρόπο μας έχει ταλαιπωρήσει. Αν όμως κάνουμε ειρήνη και συμπεριφερθούμε όπως ορίζουν οι κοινές συνθήκες, θα κατοικούμε στην πόλη μας με μεγάλη ασφάλεια, αφού απαλλαγούμε από πολέμους και κινδύνους και διχόνοια, στην οποία τώρα έχουμε περιέλθει· αντίθετα κάθε μέρα θα γινόμαστε και πιο πλούσιοι απαλλαγμένοι από τους φόρους και τις τριηραρχίες και τις άλλες εισφορές για τον πόλεμο και ασχολούμενοι με την καλλιέργεια των χωραφιών και τη ναυτιλία και τις άλλες εργασίες, οι οποίες έχουν εκλείψει εξαιτίας του πολέμου.

21) Ακόμη θα δούμε την πόλη μας να έχει διπλάσια έσοδα απ' όσα έχει τώρα, να είναι γεμάτη από εμπόρους και ξένους και μετοίκους, απ' τους οποίους έχει ερημωθεί σήμερα.

Και το σπουδαιότερο, θα έχουμε συμμάχους όλους τους ανθρώπους όχι με τη βία αλλά με τη θέληση τους, και δεν θα μας δέχονται όταν είμαστε ασφαλείς εξαιτίας της δύναμης μας, κι όταν κινδυνεύουμε θα αποστατούν, αλλά θα συμπεριφέρονται όπως αρμόζει (να συμπεριφέρονται) οι αληθινοί φίλοι και σύμμαχοι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ:

---

1. Να μεταφράσετε το απόσπασμα της παραγράφου 16.

[Μονάδες: /10]

2. Ποιες προϋποθέσεις συνέβαλαν στην ευδοκίμηση της συστηματικής ρητορικής;

[Μονάδες: /10]

3. Να σχολιάσετε τη δυσκολία που επισημαίνει ο ρήτορας στην 14^η παράγραφο του κειμένου και να αναπτύξετε τι δηλώνει αυτή για το πολιτικό σκηνικό της Αθήνας την εποχή του ρήτορα.

[Μονάδες: /15]

4. Ποια λειτουργική σημασία έχει η 16^η παράγραφος του κειμένου.

[Μονάδες: /7]

5. Με ποια επιχειρήματα ο ρήτορας επιδιώκει να πείσει τους Αθηναίους να συνάψουν ειρήνη.

[Μονάδες: /8]

6. *δημοκρατίας, επιπλήττοντας, προτιθέσιν, αποφανόμενος, προσταττούσαις*: Από το δεύτερο συνθετικό των παραπάνω λέξεων να σχηματίσετε μία νέα λέξη παράγωγη – ομόρριζη στη νέα ελληνική.

[Μονάδες: /10]

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ (ΓΝΩΣΤΟ)

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ:

---

1. Υποστηρίζω λοιπόν ότι πρέπει να κάνουμε ειρήνη όχι μόνο με τους Χίους και τους Ρόδιους και τους Βυζάντιους και τους Κώους αλλά με όλους γενικά τους ανθρώπους, και να εφαρμόσουμε όχι αυτές τις συνθήκες τις οποίες τώρα κάποιος έχουν προτείνει, αλλά αυτές που έγιναν με το βασιλιά (των Περσών) και τους Λακεδαιμόνιους και που επιβάλλουν να είναι αυτόνομοι οι Έλληνες και οι φρουρές (κατοχής) να αποχωρήσουν από τις ξένες πόλεις και ο καθένας να έχει (διοικεί) τη δική του πόλη. Γιατί από αυτές τις συνθήκες δε θα βρούμε άλλες ούτε πιο δίκαιες ούτε πιο επωφελείς για την πόλη μας.
2. Υπάρχει αρκετή απόσταση μεταξύ φυσικής ευγλωττίας και συστηματικής ρητορικής. Η τελευταία δεν αρκείται στη φύση, αλλ' απαιτεί ακριβή γνώση των κανόνων («*επιστήμην*») και άσκηση («*μελέτην*»). Η απόσταση αυτή διανύθηκε, όπως φαίνεται, στη Σικελία μετά το 466 π.Χ., όταν καταλύθηκαν εκεί οι τυραννίδες και επικράτησαν δημοκρατικά πολιτεύματα. Το πλήθος των αστικών δικών που ακολούθησαν, για την ανάκτηση περιουσιών που είχαν σφετερισθεί οι τύραννοι, ευνόησε την ανάπτυξη της δικανικής ρητορείας. Ο Συρακόσιος Κόραξ και ο επίσης Συρακόσιος μαθητής του Τ(ε)ισίας είναι οι δημιουργοί και διδάσκαλοι της συστηματικής πλέον ρητορικής. Σ' αυτούς οφείλεται η διαίρεση του ρητορικού λόγου σε μέρη και η χρήση των «*εϊκότων*», των πιθανών δηλαδή λογικών επιχειρημάτων, στην υποστήριξη των δικαστικών υποθέσεων. Ένας από τους δύο το πιο πιθανόν ο Τεισίας, έγραψε και το πρώτο χειρίδιο ρητορικής με τον τίτλο «*Τέχνη*». «*Τέχνη*» προφανώς χαρακτηρίζεται η ρητορική, κάτι που θα αμφισβητήσει αργότερα η αυστηρή Πλατωνική κριτική.
3. Ο Ισοκράτης έχει επίγνωση των δυσκολιών που θα αντιμετωπίσει στην προσπάθειά του να πείσει τους Αθηναίους για την ειρήνη, αφού η πρότασή του είναι αντίθετη με τις επιθυμίες των συμπολιτών του. Οι δημαγωγοί και οι φιλοπόλεμοι ακραίοι δημοκρατικοί της εποχής του υποκινούσαν το λαό σε πολεμικές επιχειρήσεις και είχαν διαμορφώσει ένα αρνητικό πολιτικό κλίμα για τους φιλειρη-

νιστές. Γνωρίζει ακόμα ο ρήτορας ότι η γενικότερη παρακμή έχει επηρεάσει και τη δημοκρατική λειτουργία της Εκκλησίας του δήμου. Γι' αυτό δυσφορεί για την απουσία της παρρησίας, η οποία θα επέτρεπε στον κάθε ρήτορα να εκφράσει αβίαστα τις απόψεις του και να μην αποδοκιμαστεί, έστω κι αν αυτές δεν ήταν αρεστές στο πλήθος.

Διαμαρτύρεται λοιπόν έντονα που η παρρησία δε συμβαδίζει πια με τη δημοκρατία, και με πικρία επισημαίνει την αντίφαση αυτή. Και αγανακτεί, γιατί το δικαίωμα της ελευθεροστομίας το έχουν στην Εκκλησία του δήμου οι πιο άφρονες και οι αδιάφοροι για το λαό, και στο θέατρο οι κωμικοί ποιητές, ενώ στερούνται αυτού οι συνετοί και φιλοπάτριδες. Ωστόσο, φτάνει στην υπερβολή, που όμως δικαιολογείται από την αγωνία του για την πόλη του που περνά βαθύτατη πολιτική κρίση.

Στην Αθήνα, κατά τα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ., (ο λόγος Περί ειρήνης γράφτηκε το 356 π.Χ. περίπου) οι δημοκρατικοί θεσμοί (η ισηγορία, η ισονομία - ισοπολιτεία, η παρρησία, η Εκκλησία του δήμου) περνούσαν βαθύτατη κρίση. Το φιλελεύθερο πνεύμα ενοχλούσε, η αρνητική κριτική ήταν δυσάρεστη, και οι πολιτικοί και στρατιωτικοί άντρες δεν ανέχονταν εύκολα τις επικρίσεις. Η ηθική κάμψη ήταν εμφανής, οι δημαγωγοί προσάρμοζαν το λόγο τους στις επιθυμίες του λαού και η παρρησία ήταν περιορισμένη ακόμα και στο θέατρο. Γι' αυτό και οι πολιτικοί σύμβουλοι, που τολμούσαν να πουν δυσάρεστες αλήθειες για να υπηρετήσουν το δημόσιο συμφέρον, συχνά προσηλακίζονταν. Συνεπώς ο Ισοκράτης μάλλον έχει δίκιο που ελέγχει τους συμπολίτες του κι εναντιώνεται σε αυτούς.

4. Η παράγραφος αυτή αποτελεί την πρόταση (propositio) του ρήτορα. Η τοποθέτηση του «φημί» στην αρχή της πρώτης περιόδου ειδοποιεί τον αναγνώστη για τη λειτουργία της παραγράφου στο λόγο. Η πρόταση για ειρήνη διατυπώνεται στην αρκετά εκτεταμένη περίοδο «*φημί δ' οὖν χρήναι... ἔχειν ἑκάστους*» και αιτιολογείται με τη σύντομη περίοδο «*τούτων γάρ... συμφερούσας*». Ο ρήτορας θέτει σκόπιμα στο τέλος της πρόθεσης τη μετοχή *συμφερούσας*, καθώς υπενθυμίζει την τελευταία ημιπερίοδο του προοιμίου «*οὐδὲν ὄφελος... βουλευσόμεθα*».
5. Ο ρήτορας, για να πείσει τους συμπολίτες του ότι η πρότασή του για ειρήνη είναι ορθή, χρησιμοποιεί τα εξής επιχειρήματα:

Αρχικά αναφέρει ότι η κατοχή ξένων εδαφών παρά τις ένορκες συνθήκες είναι παράνομη (λογικό - ηθικό επιχείρημα § 17) κι ότι οι Αθηναίοι πρέπει να ακούσουν ως το τέλος τον ομιλητή, για

να αξιολογήσουν σωστά την πρόταση του (πραγματικό επιχείρημα § 17). Η πολεμική εξάλλου τακτική, που ασπάζεται ως μέσο άσκησης της εξωτερικής πολιτικής την αδικία και τη βία, είναι απερίσκεπτη, γιατί εγκυμονεί κινδύνους (επίσης πραγματικό - λογικό επιχείρημα § 17).

Επιπλέον, υποστηρίζει ότι η συνετή απόφαση στο ζήτημα του πολέμου ή της ειρήνης συντελεί στην ορθή αντιμετώπιση και άλλων προβλημάτων της πόλης, κάτι που συνιστά λογικό επιχείρημα (§ 18), ενώ θεωρεί ότι για την πλήρη ευτυχία των Αθηναίων αρκεί η ασφάλεια, η οικονομική άνεση, η ομόνοια και η υπόληψή τους στο πανελλήνιο. Τα αγαθά αυτά τα φέρνει μόνο η ειρήνη (λογικό επιχείρημα § 19).

Επιγραμματικά θα μπορούσαμε να παρουσιάσουμε και τα δεινά που αναφέρει ότι θα επισύρει στους πολίτες ο άδικος και επεκτατικός πόλεμος: επιφέρει οικονομική κρίση, προκαλεί κινδύνους και ταλαιπωρίες, διασύρει το όνομα της πόλης τους. Από την άλλη μεριά η ειρήνη και η τήρηση των όρων της αποφέρει μόνο αγαθά. Συγκεκριμένα παρέχει τα εξής: ασφαλή συμβίωση των πολιτών, απαλλαγή από τους κινδύνους, τις πολιτικές αναταραχές και τις διχόνοιες, βελτίωση της οικονομικής θέσης των πολιτών, ανάπτυξη της γεωργίας, της ναυτιλίας και των τεχνών, ενίσχυση των δημόσιων εσόδων, ελεύθερη επίσκεψη και παραμονή των ξένων στην πόλη στην οποία επικρατεί ειρήνη, αύξηση του πληθυσμού της πόλης, αναζωογόνηση της εμπορικής κίνησης και αποκατάσταση του κύρους της.

Τα επιχειρήματα του ρήτορα είναι κυρίως πραγματικά και λογικά και ασφαλώς θα είχαν θετική απήχηση στο λαό, που ζούσε ήδη τις συμφορές από το Συμμαχικό πόλεμο και υπέφερε. Η βίωση της σκληρής πραγματικότητας και η αντιθετική υπόμνηση των δεινών του πολέμου και των αγαθών της ειρήνης καθιστούν το λόγο του Ισοκράτη πειστικό και αποτελεσματικό.

Ο ρήτορας αντλεί την επιχειρηματολογία του από το κεφάλαιο του δίκαιου και του νομίμου, του καλού και του ηδέος. Κυρίως όμως από το χώρο του συμφέροντος και μάλιστα του υλικού, γιατί αυτό περισσότερο πείθει σε μια εποχή έντονης οικονομικής κρίσης, όπως ήταν αυτή που επικρατούσε τότε, στα μέσα του 4ου αι. π.Χ. Γι' αυτό και ο εντυπωσιασμός του κοινού από την προβολή του συμφέροντος είναι μάλλον δεδομένος, αν ληφθούν υπόψη και οι ρητορικοί τρόποι που χρησιμοποιεί ο Ισοκράτης, για να πείσει τους συμπολίτες του.

6. **δημοκρατίας** = κρατικός, κρατερός

ἐπιπλήττοντας = αποπληξία, πλήξη
προτιθέασιν = θέση, παραθετικό
ἀποφανόμενος = αφανής, φανερός
προσταττούσαις: ταξικός, επίταξη

επίγνωση